

Eesti keele õigekirja põhireeglid 2

Maire Raadik

Eesti Keele Instituudi vanemkeelekorraldaja

maire.raadik@eki.ee

2. oktoober 2024

eki.ee

Teemad

- **Kokku- ja lahkukirjutus** (reeglid 26–33)
- **Arvukirjutus** (reeglid 34–36)
- **Kirjavahemärkide reeglid**
 - Lause kirjavahemärgid (reeglid 37–56)
 - Sõna kirjavahemärgid (reeglid 57–63)

Kokku- ja lahkukirjutuse üldpõhimõtted

- **tähendus** (kokkukirjutatud sõnal võib olla teistsugune tähendus kui samal sõnal lahkukirjutatuna)
- **vorm** (esiosaks on nimetavaline või lühenenud tüvi, esi- või järelosa ei saa tarvitada iseseisva sõnana)
- **kontekst**
- **traditsioon** (arvsõnade, *ne-* ja *line-*omadussõnade kirjutamine)
- **sagedus** (sagedasi sõnaühendeid kirjutatakse rohkem kokku kui harva esinevaid)
- **pikkus**

REEGEL 26. Tähenduse põhjal kokkukirjutamise reegel

- ! Kui kõrvuti asetsevad sõnad väljendavad üht kindlat mõistet, moodustavad nad liitsõna ehk kirjutatakse kokku, nt *vallamaja*, *pikkpoiss*, *noormees*, *tumesinine*, *hiljaaegu*.

Lisaselgitused märkustes

Märkus 1. Selle reegli järgi kirjutatakse eeskätt liitnimisõnu, liitomadussõnu ja liitmäärsõnu.

Märkus 2. Valikut liitsõna ja sõnaühendi vahel võivad mõjutada muud asjaolud, nt sõnade pikkus, sagedus, häälikuline koosseis, mitmuslikkus. Nt kui laiendsõna on mitmuslik, kasutatakse sagedamini sõnaühendeid (*vigade parandus, kogemuste pagas, teemade ring*), harvemini liitsõnu (*lastearst, häälteenamus, omastehooldus*).

Märkus 3. Liitsõna moodustatakse alati siis, kui esiosa on nimetavakujuline või lühenenud tüvega või kui esi- või järelosa ei ole samas funktsioonis iseseisva sõnana kasutusel, nt *treppredel, punamust, õigupoolest, üksipäini*.

Märkus 4. Liitnimisõnade esiosa näitab eeskätt liiki, vastates küsimusele *missugune? (mis liiki?, mis laadi?, mis?)*, nt *õunamahl* on mahla liik. Liigi puhul võib liitsõna moodustuda ka kolmest või enamast tüvest, nt *viinamarjamahl, maailmameistrivõistlused, töövõtuleping*. Pikemaid liitsõnu võib liigendada loetavussidekriipsu abil, nt *tuletõrje-veevõtukoht*, või asendada sõnaühendiga, nt *tuletõrje veevõtukoht*.

Kokku- ja lahkukirjutuse erireeglid

- Kokkukirjutuse reeglid
 - *ne-* ja *line-*liiteliste omadussõnade kokkukirjutamine
 - põhiarvsõnade kokkukirjutamine
 - liittegusõnade kokkukirjutamine
 - kesksõnalise järellosaga omadussõnade kokkukirjutamine
 - ühend- ja väljendtegusõnadest moodustatud käänd- ja mäarsõnade kokkukirjutamine
- Tegusõnade lahkukirjutamise üldreegel
- Kohanimede kokku- ja lahkukirjutamise reegel

REEGEL 29. Tegusõnade lahkukirjutamise üldreegel

Tegusõna pöördelised ja käändelised vormid kirjutatakse käändsõnadest, määrsõnadest ja tegusõnade tegevusnimedest üldiselt lahku, nt *kollaseks värvitud aed, aeda kollaseks värvima, aia kollaseks värvimine, vaikselt sulguv uks, kannatada saanud jalakäija.*

Märkus. Üldreeglist kõrvalekaldeid on liit-, ühend- ja väljendtegevusõnade ortograafias, vt reegleid 30–32.

Lisaselgitused märkustes ja sõnaseletustes

- **Märkus.** Ühend- ja väljendtegusõnade oleviku kesksõnu, mis esinevad lauses täiendina või öeldistäitena, ning mineviku kesksõnu ja *mata*-vormi, mis esinevad täiendina, võib kirjutada kas tegusõna vormina lahku või omadussõnana kokku, nt *maha murdunud puu* ~ *mahamurdunud puu*, *aset leidnud sündmus* ~ *asetleidnud sündmus*, *alla kirjutatud dokument* ~ *allakirjutatud dokument*.
- **Sõnaseletus.** Ühend- ja väljendtegusõnad on teatud määrsõna või käändsõnavormi ja tegusõna ühendid, mille osi saab reeglite kohaselt ümber paigutada ja muude sõnade vaheleasetamise teel lahutada, nt *üle värvima* (ühendtegusõna), *tähele panema* (väljendtegusõna). Ühendtegusõnu moodustavad koha- (nt *üles*, *taha*, *välja*), seisundi- (nt *lahti*, *sassi*, *katki*), lõpetatust või tulemuslikkust märkivad määrsõnad (nt *ära*, *läbi*, *minema*) ning rõhumäärsõnad (nt *vaja*, *tarvis*).

Arvukirjutuse reeglid

- Järgarvu numbriga kirjutamise reegel
- Numbriga kirjutatud arvu käänamise reegel
- Numbriga kirjutatud arvude tühikuga eraldamise reegel

Järgarvu märgib Araabia number punktiga, nt *50. sünnipäev, 2022. aasta* (= aasta 2022), või Rooma number ilma punktita, nt *X peatükk*.

Lause kirjavahemärkide reeglid 1

- Lauselõpumärgi reeglid

- punkt
- punkti ärajätmine
- küsimärk
- hüüumärk

- Komareeglid

- *des-* ja *mata*-lauselühend
- *nud-* ja *tud*-lauselühend
- tegusõnata lauselühend
- kõrvallause
- rindlause
- koondlause
- kiilukoma
- järellisand ja -täiend
- eestäiend ja -lisand
- määrus

REEGEL 38. Punkti ärajätmise reegel

Punkt jäetakse ära lause sees oleva tsitaadi lõpust jutumärgi eest, nt *Konverentsi motoks oli Ain Kaalepi ütlus „Sõnal on musttuhat palet“*, ja lause lõppu pandud mõttepunktide kõrvalt, nt *Ei, seda ma ei tahtnud ütelda, aga...*

Märkus 1. Kui ühe otsekõnelause sees on teine otsekõne, jäetakse ära emma-kumma otsekõnelause punkt, nt *Lapsed seletasid: „Õpetaja ütles: „Ega hinne pole sokk, mida saab parandada.““* ~ *Lapsed seletasid: „Õpetaja ütles: „Ega hinne pole sokk, mida saab parandada.““*
Hüüu- ega küsimärki ära ei jäeta, nt *„Kas sa ikka ütlesid: „Tõuse üles, söö vanakuri ära!“?“*

Märkus 2. Punkti ei jäeta ära, kui lause lõpus on e-posti või veebilehe aadress, nt *Saatke kiri aadressil eki@eki.ee. Otsige üles leht keeleabi.eki.ee.*

REEGEL 50. Määruste koma reegel

Samaväärsete määruste vahele pannakse koma, nt *reedel, 3. märtsil* (reede = 3. märts); *sügisel, enne esimesi öökülmi*. Koma ei kasutata, kui määrused hõlmavad üksteist, nt *reedel kell 15; Tartus Annelinnas Mõisavahe tänaval ~ Mõisavahe tänaval Annelinnas Tartus*.

Märkus 1. Kui kohaväljendid ei ole lauses kohakäändes määruseks, vaid jäävad nimetavasse käändesse, pannakse nende vahele koma, nt *Tartu, Mõisavahe 35*. Koma pannakse ka nimetavas käändes kohanime ja kuupäeva vahele, nt *Paide, 28. august 2024*.

Märkus 2. Samaväärsete määruste puhul võib lisaks panna koma viimase määruse järele, nt *reedel, 3. märtsil(,) oli ilus ilm; Tartumaal, mitte kaugel Peipsi järvest(,) asub Alatskivi mõis*.

Lause kirjavahemärkide reeglid 2

- Otsekõne jutumärkide reegel
- Kooloni reegel
- Mõttekriipsude reeglid
 - ühepoolne mõttekriips
 - kahepoolne mõttekriips
- Ümarsulgude reegel
- Mõttepunktide reegel

Sõna kirjavahemärkide reeglid

- Ülakoma reegel
- Kaldkriipsu reegel
- Kolm sidekriipsu reeglit
 - ühendav sidekriips (nt *Victoria-aegne, tele-show, C-vitamiin, oot-oot*)
 - asendav sidekriips (nt *sünniaasta, -kuu ja -päev, noad-kahvlid*)
 - eraldav sidekriips (nt *tikk-konts, puu-rauk*)
- Arvukirjutuse kirjavahemärkide reegel
- Väiketähtlühendite kirjavahemärkide reegel

REEGEL 62. Arvukirjutuse kirjavahemärkide reegel

Arvukirjutuses kasutatakse punkti Araabia numbri järel järgarvu näitamiseks (nt *5. juuli, 2024. aasta, 3.b klass*), sisepunkti eri üksuste eraldamiseks (nt *kuupäev 01.01.2024 või 1.1.24; kellaaeg 9.30*), koolonit suhte- ja jagamismärgina (nt *79 : 81; 12 : 3 = 4*), kaldkriipsu murdudes (nt $\frac{1}{4}$ või $1/4$) ja jagamistehetes (nt $12 / 3 = 4$) ning koma murruosa eraldamiseks (nt *0,25; 11,4*).

REEGEL 63. Väiketähtlühendite kirjavahemärkide reegel

Üldtuntud väiketähtlühendeid kirjutatakse ilma lõpupunktita (nt *a* – aasta, *nr* – number). Liitsõnast tervikuna moodustatud valiktähtlühendeid kirjutatakse ilma sidekriipsuta (nt *õa* – õppeaasta, *lk* – lehekülg).

Iseseisev töö põhireeglitega

- Otsusta põhireeglitele toetudes, mida järgnevatest kesksõnaühenditest saaks või isegi tuleks liitsõnana kokku kirjutada.
 - a. Haritus on tunduvalt olulisem kui haridust tõendav dokument.
 - b. Siiski käib kaasava hariduse ümber jätkuvalt kirgi küttev arutelu.
 - c. Lugemine on tegelikult üks hea stressi leevendav tegevus.
 - d. See kõik on väga südant soojendav, et inimesed võtavad vaevaks tunnustust avaldada.

Iseseisev töö põhireeglitega

- Otsusta põhireeglite abil, kas järgmises lauses olev *des-*lauselühend nõuab koma (a), ei nõua koma (b) või on komakasutus vaba (c).
 - a. Esiteks arvan, et lugedes raamatuid, saab inimene targemaks.
 - b. Esiteks arvan, et lugedes raamatuid saab inimene targemaks.
 - c. Esiteks arvan, et lugedes raamatuid (,) saab inimene targemaks.

REEGEL 31. Kesksõnalise järelosa omadussõnade kokkukirjutamise reegel

- ! Kui kesksõnalise järelosa ühend talitleb omaette tähendusega omadussõnana, moodustab ta liitsõna ehk kirjutatakse kokku, nt
 - *paljutootav (algus), ennastsalgav (töö), teretulnud (külaline).*

REEGEL 41. *des-* ja *mata-*lauselühendi koma reegel

Komaga eraldatakse põhilause järel paiknevad lauselühendid, kus *des-* või *mata-*vorm on lauselühendi algul (nt *ta tõstis häält, öeldes karme sõnu*). Komaga ei eraldata põhilause ees paiknevaid lauselühendeid, kus *des-* või *mata-*vorm on lauselühendi lõpus (nt *häält tõstes ütles ta karme sõnu*). Muudel juhtudel on *des-* ja *mata-*lauselühendi komakasutus vaba.

Aitäh!

